

**ELEMENTS OF ETHICS AND PROFESSIONAL DEONTOLOGY IN THE
PROCESS OF PUBLIC COMMUNICATION**

Eugeniu Nistor, Assist. Prof., PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu

Mureş

Abstract: Philosophers of all times endeavored to base ethics on a spiritual principle, such as individual responsibility – Socrates, the idea of the good – Plato, the human good – Aristotle, the practical reason – Kant etc. Contemporary ethics is illustrated by a number of currents of thought that take over and modernize certain theses of religious morals, generalizing either the role of intuition (intuitionist ethics) or hazard (existentialist ethics) or action (pragmatic ethics) etc. With regard to professional ethics, this means that actions must conform to accepted moral norms in a social milieu, whatever it may be. In the sophisticated field of public communication, according to the theory advanced by American Scott M. Cutlip, the triangle of ethical decision process imposes itself, based on three strands of public relations professionals: duty, intention and dignity, the latter being doubled by respect.

Keywords: *ethics, moral principle, decision process, deontology, utilitarianism.*

1. Etica în viziunea unor gânditori clasici ai omenirii

O figură aparţine în istoria gândirii omeneşti a fost Socrate (469-399 î.Chr.), celebrul filosof oralist al Atenei, având şi o conduită distinctă pe scena comunicării şi a relaţiilor publice din antichitatea greacă, în efortul lui de a-şi responsabiliza interlocutorul, pe sinuosul traseu al cuvântului spre adevăr. Cunoscut doar din scrierile contemporanilor săi (pentru că nu a scris nimic!), acesta era predispus să discute şi să argumenteze în contradictoriu, în agora, cu oricine, „scopul lui fiind să ajungă la adevăr, nu să schimbe părerile celui alt.”¹ Iar ironia socratică, muşcătoare şi inteligentă, se abătea, adesea, fără cruţare asupra partenerului de discuţie, ea făcând parte din sfera *corpus*-ului de tehnici dialogice ale filosofului, un exemplu imediat al acestui mod original de „moşire” a adevărului fiind cel relatat de către comentatorul antic Laertios: „Se spune că Euripide i-a dat să citească scrierea lui Heraclit şi i-a cerut părerea asupra ei, iar el i-a răspuns: *Partea pe care am înţeles-o e minunată şi îndrăznesc să cred că la fel e şi cea pe care n-am înţeles-o; dar e nevoie de un scufundător din Delos spre a înţelege totul.*”²

Întemeietor al celebrei şcolii care funcţiona în grădinile lui Akademos (*Academia*), în anul 387 î.Chr., creator al unui sistem doctrinar care îi poartă numele – sistemul filosofic platonician –, configurat în dialogurile din tinereţe şi bine structurat în cele de la maturitate şi senectute, care transpune şi din epistolele adresate unor oameni de seamă ai vremii sale, Platon (427-347 î.Chr.) „comunică” cu noi, peste secole şi milenii, prin intermediul operei sale, faimoasa *teorie a ideilor* continuând să ne uluiască şi astăzi! Aşadar să rememorăm: conform teoriei platonice, realitatea, fenomenele şi lucrurile pe care le percep simţurile omeneşti nu pot avea alt înţeles decât acela de copii imperfecte ale unor idei transcendente, care sunt forme eterne, imuabile şi incoruptibile – ca ideea de om, de bine, de frumos, de dreptate – toate situate în afara spaţiului şi a timpului, dominate şi gravitând în jurul *ideii de bine* (considerată a fi de natură divină), aşa cum reiese şi din caligrafierile cronicarului antic: „De aceea spune Platon că, dacă vrem să înţelegem dintr-o privire principiile care stau la baza universului, trebuie mai întâi să deosebim ideile în ele însele (...) Fiecare idee este eternă, este o noţiune şi, mai mult, este

neschimbătoare. De aceea spune Platon că ideile în natură stau ca modele și că toate celelalte lucruri se aseamănă cu aceste idei, din cauză că sunt copiile acestor modele.”³ Deoarece lucrurile percepute cu ajutorul simțurilor nu sunt decât niște *umbre*, adică un fel de copii ale ideilor transcendente, ele nici nu pot avea realitate (imanență) decât în măsura în care participă la idei – ceea ce se răsfrânge, evident, și asupra celorlalte idei, inclusiv a ideii de bine.

Spirit inventiv și pasional, Aristotel (384-322 î.Chr.) a fost cel mai strălucit gânditor al lumii antice și al tuturor timpurilor, de numele căruia se leagă întemeierea celor mai importante științe cunoscute astăzi, între care și retorica modernă. Stagiritul a elaborat, conform compilatorului antic Diogenes Laertios, 145 de lucrări (după unii cercetători numărul acestora ar fi de 195), extrem de diverse, abordând domenii ca: filosofia, psihologia, politica, economia, retorica, logica, poetica, fizica, biologia etc. Pentru problematica abordată de noi, mai interesante sunt: *Metafizica*, *Politica*, *Retorica*, *Etica Nicomahică* și *Organon*. În ceea ce privește *etica* (morală), aceasta este cuprinsă în două scrieri principale, *Etica Nicomahică* și *Etica Eudemică*, deși sugestii ale acesteia pot fi depistate și în alte lucrări. Problema de fond a eticii aristotelice este aceea a *Binelui* – văzut ca scop suprem, „lucru spre care totul tinde.” Așa, scopul medicinei – este sănătatea, al construcțiilor navale – corăbiile, al strategiei – victoria, al științelor economice – bogăția. Gânditorul stabilește o ierarhie a scopurilor, admitând existența unui scop superior, în raport cu toate celelalte: *Binele suprem* care, atunci când se referă la om, devine *Binele uman*. Susținând că fericirea nu poate fi separată de plăcere – căci plăcerea este opusul durerii și, în chip logic, ea trebuie considerată ca un bine – el subliniază că fericirea fără plăcere este un lucru lipsit de sens și că nici binele cel mai înalt nu poate fi conceput în afara ei! Dar, cu toate aceste aprecieri, filosoful nu asociază plăcerea cu binele suprem, arătând că nu orice specie de plăcere este de dorit în sfera socială, deși nici uneia dintre ele (oricare ar fi) nu-i poate fi negată predispoziția mobilizatoare de perfecționare habituală a subiectului, deoarece „viața și plăcerea sunt, evident, indisolubil legate și imposibil de disociaț; căci fără activitate nu există plăcere, iar plăcerea duce la desăvârșire orice activitate.”⁴

Să mai consemnăm că omenirea, aflată pe pragul raționalismului modern, instituit spiritualicește prin originalul sistem de gândire al lui René Descartes (cu numele latinizat Cartesius, 1596-1650), comunica mult mai eficient după inventarea tiparului de către Johann Gutenberg (în a doua jumătate a secolului al XV-lea), o mulțime de cărți tipărite pe hârtie circulând și împrăștiind cu generozitate sămânța noilor idei în întreaga Europă. În *Discurs despre metoda de a ne conduce bine rațiunea și a căuta adevărul în științe* (1637) Descartes formulează cele patru reguli ale metodei sale științifice: *regula evidenței*, *regula analizei*, *regula sintezei* și *regula enumerării!* Din acest ansamblu de norme metodico-științifice, filosoful deduce apoi alte câteva „*reguli de morală*”, la care ne vom referi foarte concis: *prima* ar fi de a se supune legilor și obiceiurilor țării unde locuiește, cu păstrarea credinței religioase și de a fi mereu rațional – fără oscilații datorate voinței și pasiunilor; *a doua* – de a fi cât mai ferm și mai hotărât cu putință în acțiunile lui – fiind vorba aici de respectarea unei „reguli practice”; *a treia* – de a încerca să-și înfrâneze dorințele și de a-și accepta cu resemnare soarta, consimțind să-și schimbe „mai degrabă dorințele decât ordinea lumii”, fără a tulbura, deci, cursul firesc al evenimentelor (cu precizarea că nuanța acestei reguli nu este aceea de resemnare pesimistă sau de coloratură stoică!); *a patra* – de a nu se mulțumi niciodată cu părerile altora și de a-și folosi în orice împrejurări propria judecată, în sensul instituirii unei așa-zise „morale raționaliste.”⁵

„Comunicările” profund filosofice ale lui Immanuel Kant (1724-1804) marchează, se știe, întreaga epocă modernă. Cel care, prin „criticile” sale, avea să modifice cu totul „vechiul

testament” al raționalismului cartezian, s-a dovedit încă din tinerețe un spirit deosebit de original. În explicațiile sale referitoare la „canonul rațiunii pure”, Kant își sintetizează singur, în trei întrebări fundamentale, întreaga structură sistemică, arătând că „tot interesul rațiunii mele (atât cel speculativ cât și cel practic) e cuprins în trei întrebări: „1. Ce pot ști? 2. Ce trebuie să fac? 3. Ce mi este îngăduit să sper?”⁶

Etica lui Kant este prezentă în lucrările *Întemeierea metafizicii moravurilor* și *Critica rațiunii practice*, fiind fundamentată pe rațiune care, ca rațiune practică, impune în plan social legea morală, de unde derivă *datoria* sau *imperativul categoric* și întreaga gamă de atitudini, de reacții și eforturi de adaptare comportamentală a insului uman în sfera publică de care aparține. Filosoful german ia în calcul apartenența omului la două lumi: o dată ca cetățean al lumii empirice, fenomenale, este limitat și constrâns în acțiunile sale de legea cauzalității, dar ca locuitor al lumii „lucrului în sine”, *noumenale*, unde cauzalitatea nu există, el este pe deplin liber. În cuprinsul aceleiași doctrine, Kant mai postulează două idei importante, și anume: 1. întrucât trebuie să fie o cauză a existenței întregii naturi, distinctă de natură, dar care să conțină temeiul precis al acordului fericirii cu moralitatea, este absolut necesar să admitem existența lui Dumnezeu, prin intermediul căruia „creatura rațională” poate deveni demnă să participe la Binele Suprem; 2. cum omul nu poate ajunge la perfecțiunea morală, deoarece existența lui se derulează într-o lume tiranizată de simțuri, de aspirații și de tot felul de tendințe și de chemări ademenitoare, e necesar să se presupună continuitatea persistenței sufletului uman și după moarte, când perfecțiunea morală se poate împlini „conform scopului pe care această lege o dă existenței mele, determinare care nu este limitată la condițiile și hotărârile acestei vieți, ci care merge la infinit.”⁷ În finalul *Criticii rațiunii practice*, Kant mărturisea posterității într-un pasaj, preluat ca epitaf, inscripționat pe piatra sa funerară din Königsberg, că ceea ce în viață i-a călăuzit mereu sufletul și gândul, au fost „Cerul înstelat deasupra mea și legea morală în mine...”⁸

2. Etică și utilitarism

Bazele conceptuale ale eticii, în domeniul relațiilor publice trebuie practicate cu respectarea angajamentelor față de principiile responsabilității sociale, iar principiile morale sunt maximele care ghidează conduita practicienilor. În acest sens există două abordări ale filosofiei morale: utilitarismul și deontologia.

Doctrina utilitaristă se bazează în mod clar pe consecințe, adică pe capacitatea de a anticipa efectele sau rezultatele unei hotărâri, explicațiile date la această problemă de către cercetătorii americani Scott M. Cutlip, Allen H. Center și Glen M. Broom fiind cât se poate de lămuritoare: „Consecințele unei decizii sunt utilizate pentru a măsura valoarea morală a unei acțiuni, astfel încât principiile etice sunt definite în funcție de consecințe sau rezultatele anticipate.”⁹ Utilitarismul, înțeles astfel, are o anumită continuitate cu etica binelui uman și social, așa cum era cunoscut în operele clasicilor filosofiei din Grecia veche, el susținând ideea „că acțiunile etice trebuie să genereze cât mai mult bine pentru cât mai mulți indivizi.”¹⁰

Teoreticienii de astăzi ai utilitarismului recunosc rolul important jucat în fundamentarea acestuia de către juristul și reformatorul englez Jeremy Bentham (1748-1832) și, mai apoi, în continuarea conceptualizării conținutului doctrinar al acestuia, de către discipolul său, filosoful John Stuart Mill (1806-1873). Cei doi gânditori subliniază, în scrierile lor, îndeosebi valoarea socială a doctrinei, care este evident progresistă și oferă deschideri în numeroase domenii, inclusiv în cel al comunicării și relațiilor publice, unde „pentru a stabili moralitatea unei fapte din perspectiva

utilitaristă, un profesionist în relații publice va analiza toate alternativele decizionale disponibile, ținând cont de varianta care produce cel mai mult bine, pentru un număr maxim de indivizi. Practicianul va alege alternativa care maximizează rezultatele pozitive și minimizează rezultatele negative sau răul care ar urma să fie produs.” 11

Deși stă la baza celor „mai comune abordări a procesului decizional etic”, utilitarismul are și unele deficiențe în planul practic al vieții sociale, în special în ceea ce privește etica afacerilor, unde poate fi adesea limitativ; de asemenea, prin chiar esența doctrinei lui, avantajează mereu majoritatea, situație în care deciziile luate pot scăpa din vedere doleanțele sau cerințele unor grupuri, organizații ori publicuri cointeresate, aflate, la un moment dat în minoritate, dar care ar putea suferi ulterior transformări uluitoare (crescând continuu în importanță), ceea ce pune în discuție o nouă problemă semnificativă: stoparea adaptării unor organizații, instituții publice etc., la nevoile permanente de schimbare, „multe consecințe fiind neașteptate, creând potențialul executării unor calcule greșite, grave sau costisitoare, într-o analiză de tip utilitarist.” 12

3. Deontologia și avantajele ei

Deontologia este definită cel mai bine de imperativul, tot de sorgine kantiană: „*Fă ceea ce e corect!*” – care a devenit o piatră de încercare pentru testarea deciziilor cu conținut deontologic. De altminteri, bazele deontologiei se întemeiază pe chiar principiile eticii filosofului Immanuel Kant care, așa cum am arătat anterior, pune un accent apăsător pe *datorie*, ceea ce duce la convingerea că „datoria este baza moralității.” 13 Dar filosoful german, adresându-se tuturor oamenilor, instituie *conceptul datoriei universale*, căci Kant „se referă la datoria considerată de toți oamenii raționali a fi etică, din orice perspectivă s-ar privi lucrurile.” 14 Însă încă din conceptul imperativului categoric kantian se prefigurează două direcții etice importante: *intenția* sau *voința* insului uman, și menținerea la o înaltă cotă a *demnității și respectului*, cuvenite celorlalți semeni. În acest sens, „motivații, precum egoismul sau urmărirea interesului celui care urmează să ia decizia nu sunt morale...”, ci doar „*intenția bună* este singurul element cu adevărat moral de orientare în luarea deciziei, întrucât toate celelalte motivații pot fi corupte.” 15

Avantajele deontologiei rezidă și dintr-un principiu „extras” din imperativul categoric kantian, conform căruia: „*Făcând ceea ce este corect, vei învinge de fiecare dată!*” Procedând astfel, acționând în conformitate cu teoria avansată de Scott M. Cutlip et. al., prin prisma *triunghiului procesului decizional etic* (vezi fig. 1), se poate ajunge la o decizie corectă care se bazează pe: *datorie* (procedez corect și nu fac rău nimănui), *intenție* (mă călăuzesc după o intenție bună), *demnitate și respect* (îi tratez pe ceilalți cu respect și într-un mod demn). 16 Teoria în cauză este perfect valabilă, susțin cercetătorii americani, atât pentru o singură / chiar propria persoană, cât și pentru diverse grupuri cointeresate, pentru publicuri felurite și diverse, pentru multitudinea de organizații instituții, și pentru întregul ansamblu social.

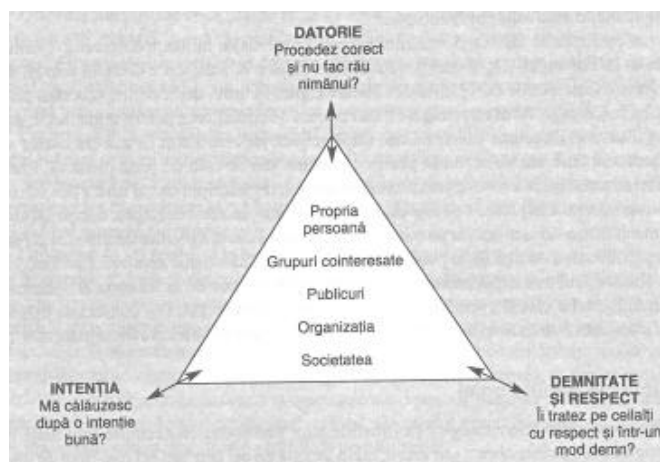

Fig. 1. Triunghiul procesului decizional etic, în reprezentarea lui Scott M. Cutlip et. al.

Bazele morale ale profesionalismului presupun existența unor fundamente deontologice în exercitarea oricărei profesii și acceptarea imediată a unor principii de *etică profesională*, adică a faptului că toate acțiunile exercitate sunt conforme cu normele morale acceptate într-o societate, acestea purtând denumirea de „etică aplicată.”¹⁷ Să precizăm însă, în legătură cu acest aspect, că profesiunile cu practică socială îndelungată își alcătuiesc *coduri de etică*, prin care sunt stipulate regulile generale de conduită, care dau îndrumări prețioase în activitatea profesională, dar pot aplica și sancțiuni, atunci când este cazul, având însă și prevederi și proceduri prin care este protejată profesia, cuprinzând, așadar, nu doar „prerogativele profesionale, ci și statutul profesiei și colegialitatea.”¹⁸

Apoi, bazele morale ale profesionalismului presupun acceptarea *imperativului încrederii*, care se bazează pe natura *relațiilor fiduciare*, adică pe faptul că trebuie să ai suficientă încredere și să cooperezi cu seninătate atunci când îi încredințezi unui profesionist bunurile tale sau chiar viața ta. Iar, aici, poate exemplul cel mai elocvent este acela al situației speciale, când te afli într-o cameră de gardă a unui spital și îți încredințezi viața unui medic. Aceasta înseamnă că între pacient sau client (după caz) și profesionistul respectiv se stabilește o „relație fiduciară.”¹⁹

Dar mai poate însemna și acceptarea unor *prerogative profesionale*, care „se sprijină pe fundamentul încrederii publice și convingerilor legate de competența profesionistului, dar și de conduita sa corespunzătoare.”²⁰ Clientela, profesioniștii și domeniul însuși este protejat de codurile de etică profesională, prin care sunt adoptate prevederi corespunzătoare unor standarde de practică verificate. Aceste coduri au, adesea, putere de lege. Poate cel mai bun exemplu în acest sens îl constituie *Jurământul lui Hipocrate*, scris în jurul anului 400 î. Chr., prin intermediul căruia specialiștii din domeniul medical sunt obligați să acționeze permanent „în beneficiul, nu în detrimentul pacienților.”²¹ În domeniul relațiilor publice avem *Declarația de principii*, a lui Ivy Ledbetter Lee (1877-1934) – cel care a fondat în 1904 (în asociere cu jurnalistul George Frederick Parker), Agenția de relații publice *Parker & Lee*, fapt care va influența puternic orientarea profesională a domeniului –, iar în 1906, a enunțat documentul prin care „a definit noi standarde în practica relațiilor publice”, având „o contribuție decisivă în transformarea impresariatului de secol XIX în relații publice de secol XX.”²² Între liniile directoare ale noii profesii, Lee situează: „I. Adevărul ca singura opțiune de succes, pe termen lung, în comunicarea publică; II. Nevoia de a atinge un anumit echilibru între organizație și publicurile sale; III. Menținerea deschisă a canalelor de comunicare ale unei organizații ca formă de înregistrare a fluctuațiilor mediului...”²³

Fondatorul relațiilor publice moderne, Edward L. Bernays (1881-1995), de numele căruia se leagă mai multe lucrări scrise, care au devenit în timp repere bibliografice însemnate ale

domeniului, recunoaște că „standardele consilierului în relațiile publice sunt propriile sale standarde, și el nu va accepta un client ale cărui standarde nu se vor apropia de ale sale. Chiar dacă nu i se cere să judece meritele cazului său, așa cum nici un avocat nu e nevoit să judece cazul clientului său, el trebuie să judece eventualele rezultate ale muncii sale din punct de vedere moral (...) În ceea ce privește relația dintre consilierul în relații publice și clientul său, nu se poate spune mai mult decât o implică acel cod al decenței prin care oamenii fac judecăți morale și duc o viață respectabilă. Consilierul în relații publice trebuie să dovedească față de clientul său, desigur, conștiinciozitate și servicii eficiente. Trebuie să respecte în relația cu acesta toate îndatoririle pe care le presupune o profesie în relația cu cei pe care îi servește. Mai importantă decât orice îndatorire pozitivă este, în cazul consilierului în relații publice, îndatorirea negativă față de societatea în care trăiește și muncește – faptul că nu trebuie să accepte un angajator sau să își asume o poziție care presupun o îndatorire și încalcă standardele de integritate.” 24

În final trebuie să fim de acord cu instituirea unei anumite *responsabilități sociale*, în sensul în care profesioniștii sunt responsabili direcți pentru eficiența sau ineficiența serviciilor publice prestate, ei având, între altele, și rolul de a activa mai mulți factori în activitatea lor specifică, desfășurată în spațiul public, dar, deși activitățile lor au drept scop declanșarea unor aspecte pozitive, adesea acești factori stârniți, impulsionați într-un mediu neprielnic, pot duce la rezultate negative din punct de vedere social, economic, comunicațional etc.

În concluzie: în calitate de profesionist al domeniului, consilierul în relațiile publice trebuie să desfășoare activități eficiente pentru clienții care l-au angajat, dar situate mereu în sfera încurajatoare a unei relații fiduciare; pe de altă parte, activitățile desfășurate trebuie să se bazeze mereu pe cunoștințe profesionale corespunzătoare, pe o practică valoroasă, din care nu poate absenta însă responsabilitatea socială și obligațiile publice pe care le presupun acestea. Cheia succesului profesional al „piaristului” trebuie să o constituie efortul și aplicarea corectă a practicilor din domeniu, dar și însușirea adecvată a deontologiei și eticii profesionale care, în toate activitățile profesionale cotidiene, ar trebui să graviteze mereu sub spectrul larg deschis – afirmat încă în antichitate, dar perfect valabil și în zilele noastre – al *binelui public*.

NOTE ȘI BIBLIOGRAFIE:

1. Diogenes Laertios – *Despre viețile și doctrinele filozofilor*, vol. I, traducere de C. I. Balmuș, comentarii de Aram M. Frenkian, prefață și notă biografică de Adelina Piatkowski, ediție îngrijită de Ion Acsan și Adelina Piatkowski, Colecția Biblioteca pentru toți, Ed. Minerva, București, 1997, p. 106
2. *Ibidem*, pp. 106-107
3. *Ibidem*, pp. 195-196
4. Aristotel – *Etica nicomahică*, introducere, concluzii și index de Stella Peticel, ediția a II-a, Ed. Iri, București, 1998, p. 214
5. Rene Descartes – *Discurs despre metoda de a ne conduce bine rațiunea și de a căuta adevărul în științe*, traducere de Daniela Roventă-Frumușani și Alexandru Boboc, note, comentarii, bibliografie de Alexandru Boboc, Ed. Academiei Române, București, 1990, p. 122
6. Immanuel Kant – *Critica rațiunii pure*, traducere Nicolae Bagdasar, Elena Moisiuc, studiu introductiv, glosar kantian și indice de nume proprii: Nicolae Bagdasar, Ed. Științifică, București, 1969, p. 601
7. Immanuel Kant – *Întemeierea metafizicii moravurilor. Critica rațiunii practice*, traducere, studiu introductiv, note și indici Nicolae Bagdasar, postfață Nicolae Bellu, Ed. Științifică, București, 1972, p. 252-253.
8. *Ibidem*, p. 252

9. Scott M. Cutlip, Aleen H. Center, Glen M. Broom – *Relații publice eficiente*, ediție îngrijită de Lucian Pricop, postfață la ediția română de Remus Pricopie, ediția a IX-a, Ed. Comunicare.ro, București, 2010, pp. 133-134.
10. *Ibidem*, p. 134
11. *Ibidem*
12. *Ibidem*
13. *Ibidem*
14. *Ibidem*
15. *Ibidem*, pp. 134-135
16. *Ibidem*, p. 136
17. *Ibidem*, p. 137
18. *Ibidem*
19. *Ibidem*
20. *Ibidem*
21. *Ibidem*
22. Pricopie, Remus – *Relațiile publice: evoluție și perspective*, Ed. Tritonic, București, 2011, p. 144
23. *Ibidem*
24. Edward L. Bernays – *Cristalizarea opiniei publice*, traducere de Florin Paraschiv, cuvânt înainte de Florin Dumitrescu, studiu introductiv de Remus Pricopie, Ed. Comunicare.ro, București, 2003, p. 160-161